

РЕЦЕНЗІЯ

Кеба О.В.

ПРОЦЕСИ КОНВЕРГЕНЦІЇ У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ*

«Видавничий дім Дмитра Бураго» вкотре потішив високоякісним науковим продуктом у літературознавчій сфері. Йдеться про нову монографію знаного українського літературознавця Фелікса Штейнбука «Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі». Автор резонансних теоретико-методологічних і історико-літературних студій – «Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця XX – початку XXI століття» (К., 2007); «Тілесність – міметизм – аналіз (Тілесно-міміетичний метод аналізу художніх творів)» (К., 2009); «Українська література в контексті тілесно-міметичного методу» (Сімферополь, 2013) – продовжує діагностування сучасної літератури крізь призму (чи то пак мікроскоп) тілесно-міметичного методу. За визначенням самого науковця, цей метод (до речі, його обґрунтування було переконливо здійснене Ф. Штейнбуком під час захисту докторської дисертації у 2010 році) орієнтований на з'ясування одного з найактуальніших способів репрезентації тілесного буття людини у формах художнього дискурсу, тобто як саме за сьогоденних умов переосмислення культурного досвіду людства в дусі так званого «антропологічного повороту» відбувається мімезис-наслідування тіла текстом.

Як і у попередніх дослідженнях, матеріалом студії є постмодерністська література кінця XX – початку XXI століття у різних національних варіантах – від японської до української, підставою для чого є переконання автора в тому, що міметичний вимір, попри заперечення у багатьох дослідженнях, присвячених постмодерністській літературі, притаманний і творам цієї художньої парадигми. Відмінність постмодерністського мімезису від класичного його розуміння в Аристотелівському сенсі полягає в тому, що тут наслідуються не дійсність загалом, а людина, причому передусім людина тілесна – суб'єкт і водночас об'єкт цієї дійсності, а також літературні тексти, що концентрують у собі чуттєво-практичну сутність людського начала.

Винятково виразним пунктом рецензованої книжки є те, що вона відкривається «особливим» вступом, названим «Пролегомени до студій тілесної топосфери» (с.6-21). Як неважко висновок з вказаної нумерації сторінок, цей пролегоменний вступ є доволі розлогим і докладним, а найважливіше – в ньому дуже чітко й послідовно постулюються всі вихідні позиції автора, а це, своєю чергою, створює умови для 1) адекватного розуміння авторської методології і 2) верифікованої інтерпретації аналізованих текстів. Ще один істотний момент, який у цьому контексті варто акцентувати: раніше напрацьована автором методологія не просто накладається на нові тексти, але її засади доповнюються новими аргументами, а тілесна проблематика поєднується з потенціалом так званої топологічної рефлексії. При цьому ретельно обґрунтовується продуктивність центральної категорії пропонованого автором евристичного пошуку, а саме ТОПОСУ як певного «універсального змістового простору» тексту (й водночас позатекстової реальності!), що спричиняється до специфічної структурної організації літературно-художнього твору. Універсальність топосу дозволяє поєднати його з феноменом тілесності. Відтак Ф. Штейнбук наполягає (і небезпідставно!) на введенні до наукового вжитку понять «топосфера», «тілесна топосфера», «тілесні мікротопоси». Найпевніше вони мають стати внеском до компаративістики як продуктивної галузі сучасного літературознавства, що набуває, згідно з амбітною авторською інтенцією, вочевидь, необмежених перспектив, оскільки завдяки такому підходу знімаються, фактично, будь-які обмеження на відповідні наукові розвідки.

Результатом вказаного синтезу теоретичних засад стало те, що у дослідженні запропоновано оригінальне прочитання нібито дуже різномірних (але, як виявляється, у багатьох сенсах подібних!) художніх явищ – від романів Салмана Рушді і Мішеля Вельбека до творів Орхана Памука і Харуки Мураками, а також українських Світлани Поваляєвої, Юрія Іздрика та інших. Всього автор обрав для аналізу дванадцять творів, в кожному з яких виявлено різні рівні представленості дванадцяти мікротопосів, які, на думку дослідника, складають парадигму тілесності людини: біль, страждання, чутливість, бажання, сексуальність, забуття etc. Аби бути зовсім переконливим, у «Прикінцевому слові» Ф. Штейнбук наводить таблицю, де в перехресному полі творів і топосів наочно демонструє, які з них якою мірою представлені в кожному тексті. Коментар, що

* Рецензія на монографію: Штейнбук Ф. Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі / Фелікс Штейнбук. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 248 с.

супроводжує цю таблицю, виглядає доволі категоричним: “цей кількісний аналіз з урахуванням аналізу попереднього, себто якісного, дозволяє ствердити, що, по-перше, конвергенцію тілесних мікротопосів у літературних текстах, попри очевидну суперечливість відповідної взаємодії, є усі підстави вважати доведеною...”. Чому такий висновок ми вважаємо надто категоричним? Попри те, що, як було сказано вище, авторська методика аналізу, поза сумнівом, “спрацьовує”, у розділах, присвячених окремим творам, – відносно невеликих за обсягом (приблизно по п'ятнадцять сторінок книжкового формату), не завжди ясно видно, як співвідносяться з домінантним мікротопосом (а стосовно кожного твору висунута певна домінанта) інші тілесні мікротопоси. Тому й виникають певні запитання щодо наявності чи відсутності відповідного “плюсу” в авторській підсумковій таблиці. Скажімо, не викликає заперечень визначальність мікротопосу “бажання” у трилогії Х. Мураками «1Q84» чи “сексуальності” у “Флорентійській чарівниці” С. Рушді, однак те, що автор декларує непередставленість у цих творах мікротопосу “біль”, викликає подив і бажання перечитати названі твори, аби верифікувати висновок дослідника. Можна також сперечатися щодо того, як Ф. Штейнбук інтерпретує конкретні мікротопоси і їх почасти багатопланову семантику (тут неминуче потрапляємо в широке дискусійне поле, де неважко розійтися), однак це анітрохи не заважає високо оцінити ту велику роботу, яку виконав автор, і ту творчу сміливість, з якою він вдається до розкриття художньо-естетичного змісту аналізованих творів.

Заслужовує на увагу залучення автором монографії до наукового дискурсу таких численних інноваційних понять, як, наприклад, аберантність і дисипація, адиктивний патерн і рекурсія, дисемінація та параксис, ексаптація і реторсія тощо. Вони, безумовно, не лише збагачують теорію літератури, а й можуть стати ефективним знаряддям для практичного застосування теоретичних надбань Ф. Штейнбука. Для наступних видань можемо порадити йому створити і включити до книжки відповідний термінологічний тезаурусний словник. А те, що автор продовжуватиме своє дослідження і розширюватиме сферу креативної реалізації апробованого методу, сумніватися не доводиться. Ми, своєю чергою, можемо в індивідуальному порядку запропонувати йому дванадцять інших творів сучасної літератури в якості об'єкту подальших студій. Власне, таку пропозицію може висловити будь-який зацікавлений новітніми явищами світової художньої словесності читач цієї книжки, адже вона навряд чи просто так “відпустить” його від себе, спонукаючи до активних розмислів і провокуючи (в кращому розумінні цього слова) до конструктивного діалогу з автором.

На завершення дозволимо собі повторити процитоване в монографії висловлювання Салмана Рушді: “прокляття людської раси не в тому, що ми всі різні, а що ми всі схожі”. У ньому парадоксально виявлена колосальна перспектива компаративного вектору сучасного літературознавства. Ця потенціальна перспектива блискуче продемонстрована в дослідженні Ф. Штейнбука. А її теоретична складова далекі спростовує згадану на початку книжки й уже доволі набридливу тезу про глибоку світоглядну, субстанційну, інституційну і методологічну кризу сучасної гуманітаристики. Останнім часом з'являється все більше доказів на користь можливого подолання цієї кризи. І монографія Фелікса Штейнбука є одним із яскравих і переконливих знаків такого процесу.